

Ο ΠΟΛΙΤΗΣ

Μηνιαία 'Επιθεώρηση • Οκτώβριος 2007 • τεύχος 159 • € 5

Ο ΠΟΛΙΤΗΣ
Μηνιαία Έπιθεώρηση
'Οκτώβριος 2007
τεύχος 159 • 5 €

ΣΥΝΔΡΟΜΕΣ

Ελλάδα

Έτησια (12 τεύχη): 40 €
Έξαμηνιαία (6 τεύχη): 20 €
Φοιτητική (12 τεύχη): 30 €
Όργανωσιμοί, τράπεζες κλπ.: 60 €

Εύρωπη, Κύπρος

Έτησια (12 τεύχη): 60 €

Άλλες χώρες

Έτησια (12 τεύχη): 70 €

Τραπεζικός Λογαριασμός:

"Αγγελος Έλεφάντης
Έθνική Τράπεζα της Ελλάδος
ύπολ. 132 άριθ. λογαριασμοῦ
401740-48 (παρακαλοῦμε νά
ἀναγράφεται τό δόνομα του
καταθέτη)
η
μέ ταχυδρομική έπιταγή
στή διεύθυνση του περιοδικού

Γιά τους συνδρομητές

τους έξωτερικού:

IBAN: GR06 0110 1320 0000 1324
0174 048
SWIFT CODE (BIC): ETHNGRAA

ΕΚΔΟΤΗΣ - ΙΔΙΟΚΤΗΤΗΣ

"Αγγελος Έλεφάντης
Ζωναρά 10, 'Αθήνα 11472
τηλ. 210-6470079 &
fax: 210-6470696
e-mail: poliths@otenet.gr

Κωδικός: 1572

Έκτύπωση: Δεκάλογος Ε.Π.Ε.
'Αγαθίου 3,
'Αθήνα

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

"Αγγελος Έλεφάντης, «"Ολες οι έξουσίες στόν ἀρχηγό και ἀσκοῦνται ἐπ' ὄνοματί του».	
Καί ή κρίση συνεχίζεται	5
Κατερίνα Λαμπρινοῦ, "Ενα σχολιάκι	7
Βασίλης Ζουναλής, 'Ασφαλιστικό: μία ἀπό τά ἴδια .8	
Γιάννης Παπαθεοδώρου, Τό ποντίκι πού δρυχᾶται 10	
Στρατής Μπουρνάζος, Δίδακτρα μέ μεταπτυχιακούς τίτλους	12
Χρήστος Παπαστυλιανός, Εἶναι δυντή ή μετεξέλιξη τῆς ΕΕ σέ διακριτή ἀπό τά κράτη μέλη συνταγματική τάξη;.....	14
'Αλέξης Ήρακλείδης, Μιά διαφορετική έθνοκάθαρση	18
Δημήτρης Χασάπης, 'Η ἀπόδειξη στά μαθηματικά καί στά μαθηματικά τοῦ σχολείου	25
Γιώργος Φουρτούνης, Κανγκιλέμ: κανονιστικότητα καί ἐπιστήμη	30
Κώστας Τσάμπουρας, 'Ο Ζάκ Ντεριντά καί ή «Ιστορία τῆς τρέλας»	37
Στέφανος Δημητρίου, Φιλοσοφική πραγματεία γιά τή μουσική	44
'Από τίς τελευταῖς ἐκδόσεις	46

Έξωφυλλο: Πάμπλο Πικάσο, Πορτραΐτο
τῆς Ντόρας Μάαρ, 1937

ΚΑΝΓΚΙΛΕΜ: ΚΑΝΟΝΙΣΤΙΚΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΕΠΙΣΤΗΜΗ*

τοῦ Γιώργου Φουρτούνη

Tό εργο τοῦ Ζώρξ Κανγκιλέμ (Georges Canguilhem) ἀναπτύσσεται πρός δύο, στενά συνυφασμένες, βασικές κατευθύνσεις: ἀπό τή μιά πλευρά, ως μιά ἴδιαίτερα πρωτότυπη φιλοσοφία τοῦ βιολογικοῦ καί, ἀπό τήν ἄλλη, ως καθοριστική συμβολή στήν ἴδιότυπη γαλλική σχολή ἐπιστημολογίας, τήν ὅποια ἔγκαινίασε ὁ Γκαστόν Μπασελάρ (Gaston Bachelard). Δέν πρόκειται, ώστόσο, γιά δύο παράλληλες κατευθύνσεις στίς οποῖες κινήθηκε τό εργο του, ἀλλά γιά δύο ἰσχυρά ἐνοποιημένες δύψεις μιᾶς βασικῆς προοβληματικῆς, τῆς προοβληματικῆς τοῦ κανονικοῦ, ἡ ὅποια θά τοῦ ἐπιτρέψει νά θέσει, μέ ἔναν χαρακτηριστικό ὅσο καί συνεπή τρόπο, τόσο τό ζήτημα τοῦ βιολογικοῦ κανονικοῦ, τοῦ κανονικοῦ ἔμβιου, ὅσο καί τοῦ ἐπιστημονικοῦ κανονικοῦ, τῆς κανονικῆς ἐπιστήμης, σέ μιά συνάφεια ὅπου κομβικό ρόλο θά παιίξει ἡ ἐπιστημολογική διερεύνηση τῶν βιοιατρικῶν ἐπιστημῶν. Σέ ὅσα ἀκολουθοῦν, θά προσπαθήσουμε νά συλλάδουμε τό ἀδόρ περίγραμμα αὐτοῦ τοῦ θεωρητικοῦ διαδήματος, μέ τό βλέμμα στραμμένο κατά κύριο λόγο στό ἐναρκτήριο κείμενό του, πού ἀποτελεῖ τή βάση τοῦ παρόντος τόμου: ἀρχικῶς θά ἐπιχειρήσουμε νά καταδείξουμε τή στενή συνάρθρωση τῆς κριτικῆς τοποθέτησης τοῦ Κανγκιλέμ στό φιλοσοφικό ζήτημα τῆς κανονιστικότητας μέ μιά ἴδιότυπη, φιλοσοφική καί ἐπιστημολογική σύλληψη τοῦ βιολογικοῦ (μέ δυό λέξεις: τήν ἀντίληψη τοῦ Κανγκιλέμ γιά τή βιολογική κανονιστικότητα): ἐν συνεχεία, θά ὑποστηρίξουμε ὅτι αὐτή ἡ βιολογικά πληροφορημένη ἀντίληψη περί κανονιστικότητας ὑπῆρξε καθοριστική γιά τήν ἐκ νέου διατύπωση ἀπό τόν Κανγκιλέμ τῆς «ἰστορικῆς ἐπιστημολογίας» τοῦ Μπασελάρ, κατά ἔναν ἴδιαίτερα γόνιμο καί ἐπίκαιρο τρόπο.

[.....]

Ζώρξ Κανγκιλέμ

[Κοινωνική θέση στήν προοβληματική τοῦ Κανγκιλέμ καταλαμβάνει ἡ ἴδιότυπη «ἀποδόμηση» μιᾶς ἐδραίας ἀμφιστημίας τῆς ἔννοιας τοῦ κανονικοῦ, ἀμφιστημία πού ἀνάγεται στήν παραδεδομένη φιλοσοφική «γραμματική» τοῦ ὄρου.] Ό Κανγκιλέμ [λοιπόν] θά ἐπισημάνει [...] μιά συμπτωματική ἀμφιστημία, ὅπου τό κανονικό παραπέμπει ταυτοχρόνως:

Πρῶτον, σέ μιά ἀρχαιότερη καί «φιλοσοφικῆς» ὑφῆς σημασία, ὅπου δηλώνει ἔναν ἰδεώδη τύπο, μιά «θετική ἀρχή ἀξιολόγησης, μέ τήν ἔννοια τοῦ προτύπου ἡ τῆς τέλειας μορφῆς».¹ Ό κανόνας ἀναφέρεται ἐδῶ στή σφράγιδα τῶν [ὑπερβατικῶν] ἀξιῶν καί τό κανονικό ἀντιστοιχεῖ σέ μιά ἀξιολογική κρίση, ὅπως ἀξιολογική εἶναι καί ἡ διάκριση τοῦ κανονικοῦ ἀπό τό μή κανονικό: τό μή κανονικό συνιστᾶ ἀπαξιωτική παρέκκλιση ἀπό τόν κανόνα. Ή ἐν λόγω ἀξιολογική διάκριση συνηφαίνεται μέ μιά κανονιστική στάση [...].

Δεύτερον, σέ μιά νεότερη καί ἐν δυνάμει «ἐπιστημονική» σημασία, ὅπου τό κανονικό ἀναφέρεται στή σφράγιδα τῶν γεγονότων [...]. Ή κανονικότητα εἶναι μιά περιγραφική ἔννοια, ἀξιολογικῶς οὐδέτερη, ἡ ὅποια ἀναφέρεται στήν πλειονότητα τῶν περιπτώσεων. Κα-

* Προδημοσίευση ἀποσπάσματος ἀπό τό ἐπίμετρο (μέ γενικό τίτλο «Ο Κανγκιλέμ καί ἡ κανονιστικότητα») στό κλασικό βιβλίο τοῦ Ζώρξ Κανγκιλέμ, Τό κανονικό καί τό παθολογικό, πού πρόκειται νά κυκλοφορήσει ἀπό τίς Έκδόσεις Νήσος, σέ μετάφραση καί μέ ἐπίμετρο τοῦ Γιώργου Φουρτούνη, καθώς καί μέ τήν εἰσαγωγή τοῦ Μισέλ Φουκώ στήν ἀγγλική ἔκδοση, σέ μετάφραση τῆς Χλόης Μπάλλα.

1. Canguilhem, G., *La connaissance de la vie*, Vrin, Παρίσι 1975.

νονικό είναι αύτό που συμβαίνει «κατά κανόνα», ώς έκφραση της δράσης ύποκείμενων [αιτιοτήτων]. Ή διάκριση κανονικού και μή κανονικού μοιάζει τώρα νά χάνει τό αξιολογικό φροτίο της: τό μή κανονικό είναι έπισης ένα γεγονός, είναι τό διαφορετικό από τό συνθισμένο, συνιστᾶ μιά άποκλιση.

[...]

Κανονική έπιστημη και ιστορία

[Έφαρμόζοντας τώρα αύτήν τήν άμφισημία τοῦ κανονικοῦ στό έπιστημονικό φαινόμενο, θά είχαμε, από τήν μιά πλευρά,] τήν κανονική έπιστημη, στόν ένικο, ώς τό κανονιστικό πρότυπο της ἐν γένει έπιστημης, ἀδιαχώριστο από τήν συναφή μεθοδολογία, και ταυτόχρονα ώς έπιστημολογικό κριτήριο γιά τή διάκριση ἀνάμεσα στήν έπιστημη και τή μή έπιστημη, δηλαδή τή μή κανονική «έπιστημη». Ή ἔννοια αὐτή, που παραπέμπει προφανῶς στίς παραδοσιακές, ὄρθολογιστικές και ἀντικειμενιστικές, φιλοσοφίες τῆς έπιστημης, θά ἀντιπροσώπευε τόν ύπερβατικό κανόνα τῆς ὄρθολογικότητας, τῆς ἀντικειμενικότητας και τῆς ἀλήθευσης, τόν έπιστημονικό κανόνα. Ας ἐπιτρέψουμε ἐδῶ τή συνήχηση αὐτῆς τῆς διατύπωσης (έπιστημονικός κανόνας) μέ δύμολογες ἐκφράσεις ὅπως, ἐπί παραδείγματι, «λογοτεχνικός κανόνας», γιά νά δεῖξουμε ὅτι ή ἔννοια αὐτή, ἐκτός από τήν κανονιστική και έπιστημολογική διάσταση της, ἐνέχει και μιά παράσταση γιά τήν ιστορία τῆς έπιστημης ώς συνεχοῦς, σωρευτικής ἀλληλουχίας (κανονικῶν) έπιστημονικῶν έπιτευγμάτων. Η ιστορία αὐτή καταγράφει και ἔξιστορει ὅτι κατακτήθηκε από τήν ἐφαρμογή τοῦ κανόνα τῆς έπιστημης, ὅτι ίκανοποιεῖ τά συναφή έπιστημολογικά κριτήρια και συνεπῶς ἐμπύπτει στήν κανονική έπιστημη ὅτιδήποτε ἄλλο ἀνήκει στήν ἀρμοδιότητα ἄλλων ιστοριογραφιῶν. Πρόκειται λοιπόν γιά μιά έπιστημολογική και κανονιστική ιστορία, τόν κατάλογο τῶν ἔγκυρων κεκτημένων τῆς έπιστημονικῆς ὄρθολογικότητας και ἀντικειμενικότητας και συνάμα τό συνεχές χρονικό και τήν ἀδιάλειπτη γενεαλογία τῶν ἀληθειῶν τῆς έπιστημης.

Οπως είναι γνωστό, χρειάστηκε η καινοτόμος παρέμβαση τοῦ Κούν γιά νά μπορέσουμε νά μιλήσουμε γιά «κανονική έπιστημη» στόν πληθυντικό, γιά διακριτές και μή ἀναγώγμες κανονικές έπιστημες, παρέμβαση πού ύπονόμευσε τήν ίδεα τοῦ ύπερβατικοῦ και καθολικοῦ κανόνα τῆς έπιστημης. Έχουμε πλέον ἐπί μέρους έπιστημονικές κανονικότητες, μή ὀλοποιήσιμες σέ ἔναν καθολικό κανόνα έπιστημης. Αὐτή ή ἀσύμμετρότητα μεταξύ τῶν κανονικῶν έπιστημῶν ίσοδυναμεῖ μέ τήν ίδεα τῆς ἀσυνέχειας στήν ιστορία τῆς έπιστημης. Έχουμε περάσει πλέον σέ μιά μή κανονιστική, δηλαδή μή έπιστημολογική, ἔννοια: ή κανονικότητα τῆς κανονικῆς έπιστημης είναι γεγονικής φύσης, ἀνάγεται δηλαδή σέ κοινωνιολογικά, ψυχολογικά, ἀνθρωπολογικά κλπ., γεγονότα, πού ἐπιδέχονται περιγραφικῆς προσέγγισης.²

Βεβαίως, από τήν κοννιανή τομή μέχρι σήμερα ἔχει κυλήσει πολύ νερό στό ποτάμι τῆς θεωρίας τῆς έπιστήμης. Όστόσο, ή ίδεα τῆς ἀσυνέχειας και τῆς ἀσύμμετρότητας πού ἐνέχεται στήν ἀντίληψη τῶν πολλαπλῶν κανονικῶν έπιστημῶν, ή ίδεα τῶν ἐπί μέρους και μή ἀναγώγματαν κανονιστικήν των λόγου και πρακτικής πού συνιστοῦν τά ποικίλα γνωσιακά ἐγχειρήματα, ή ίδεα μᾶς καθαρά περιγραφικής, μή κανονιστικής και μή έπιστημολογικής πραγμάτευσης τοῦ πολυσχιδοῦς έπιστημονικοῦ φαινομένου ἔξακολουθοῦν νά ἀποτελοῦν κεκτημένα ἐνός μεγάλου μέρους τῶν σημερινῶν Σπουδῶν Έπιστήμης και Τεχνολογίας (σύμφωνα μέ τήν τρέχουσα ἀκαδημαϊκή κωδικοποίησή τους: STS), πού ἔξακολουθοῦν νά ἀντιτίθενται στίς παραδοσιακές, ἀντικειμενιστικές και ὄρθολογιστικές, κατευθύνσεις τῆς Ιστορίας και Φιλοσοφίας τῆς Έπιστήμης (HPS).

Στό μέτρο πού αὐτή ή περιγραφική πραγμάτευση τῶν διακριτῶν γνωσιακῶν ἐγχειρημάτων προδιαγράφει τήν ἀποχή ἀπό κάθε ἀναφορά σέ έπιστημολογικές κανονιστικές ἀξίες, ὅπως ή ἀλήθεια, ή ἀντικειμενικότητα και μή ὄρθολογικότητα –μέ μιά λέξη, ή έπιστημονικότητα–, ή ἀντίληψη αὐτή κατατείνει πρός μιά μή κανονιστική και μή έπιστημολογική ιστορία (ή ιστοριογραφία) αὐτῶν τῶν φαινομένων, ή όποια μοιάζει νά ταιριάζει μέ τό υσθμιστικό ἰδεῶδες τῆς ἐν γένει ιστορίας (μέ τήν ἔννοια τῆς ἀμεροληψίας, τῆς ἀποχῆς ἀπό κάθε ἀξιολογική κρίση και κάθε ἀνακατασκευή, ὅπου ή ιστορία χειραφετεῖται ἀπό κάθε κανονιστική φιλοσοφία). Πράγματι, αὐτή ή περιγραφική στάση ἀπέναντι στό έπιστημονικό φαινόμενο συναρθρώθηκε ἐξ ὀρχῆς μέ τήν κριτική στήν κανονιστική και έπιστημολογική ιστοριογραφία τῆς ύπερβατικής ἀντίληψης περί κανονικῆς έπιστημης ώς ἀνασυγκρότησης μᾶς οὐσιωδῶς ἀχρονης ὄρθολογικῆς ἐκδίπλωσης, ώς ἀναδρομικῆς τελεολογίας τοῦ ἀληθοῦς, ώς ἀναχρονιστικῆς προδοῦλης τῆς σημερινῆς έπιστημης σέ ἔνα κατασκευασμένο παρελθόν, τό παρελθόν πού ἀριόζει φαντασιάκα στό έπιστημονικό παρόν. Οπως πολύ εὔστοχα τό διατυπώνει ὁ Πιέρ Μασερέ (Pierre Macherey), τό πρόβλημα μέ αὐτήν τήν ιστορία δέν είναι τόσο ὅτι δέν φορανῶς ψευδής, ὅσο τό ὅτι δέν είναι κάν ιστορία.³

Μπορούμε τώρα νά τοποθετήσουμε στό πλαίσιο αύ-

2. «Τό Παράδειγμα είναι τό ἀποτέλεσμα μᾶς ἐπιλογῆς χρηστῶν. Κανονικό είναι τό κοινό, σέ μιά δεδομένη περίοδο, μᾶς συλλογικότητας εἰδικῶν σέ ἔναν πανεπιστημιακό ἡ ἀκαδημαϊκό θεομό. Θά περιέμενε κανείς νά πρόκειται γιά ἔννοιες φιλοσοφικῆς κριτικῆς, ἀλλά διαπιστώνει ὅτι βρίσκεται στό ἐπίπεδο τής κοινωνικῆς ψυχολογίας» (G. Canguilhem, «Le rôle de l' épistémologie dans l' historiographie scientifique contemporaine». Στό *Idéologie et rationalité dans l' histoire des sciences de la vie*, Vrin, Παρίσι 1977).

3. P. Macherey, «George Canguilhem's Philosophy of Science: Epistemology and History of Science». Στό W. Montag (ἐπμ.), *In a Materialist Way: Selected Essays of Pierre Macherey*, Verso, Λονδίνο 1998.

τῆς τῆς σχηματικῆς κατάστρωσης τά δύο καίρια ἐρωτήματα πού θέτει ὁ Κανγκιλέμ σχετικά μέ τήν ιστορικότητα τῆς ἐπιστήμης. Πρῶτον, «τίνος πράγματος ιστορία εἶναι ἡ ιστορία τῆς ἐπιστήμης;»⁴ καί δεύτερον, «ἡ ἐπιστήμη τοῦ παρελθόντος εἶναι τό παρελθόν τῆς σημερινῆς ἐπιστήμης;»⁵ Υπό τό πρόσμα αὐτῶν τῶν ἐρωτημάτων, μποροῦμε νά πούμε ὅτι στήν πρώτη σημασία τῆς κανονικῆς ἐπιστήμης, αὐτή τοῦ ὑπερβατικοῦ καί καθολικοῦ ἐπιστημονικοῦ κανόνα, ἡ προσιδιάζουσα συνεχής, κανονιστική καί ἐπιστημολογική ιστορία τῆς ἐπιστήμης ἀναφέρεται μέν στήν (σημερινή) ἐπιστήμη ἄλλα δέν εἶναι τό παρελθόν τῆς γιά τήν ἀκρίβεια, δέν εἶναι κάν παρελθόν (ἀφοῦ πρόκειται γιά φαντασιακή προσβολή καί ἀνακατασκευή) καί, ως ἐκ τούτου, δέν εἶναι κάν ιστορία στή δεύτερη σημασία, ἐκείνη τῶν πολλαπλῶν κανονικῶν ἐπιστημῶν ὡς γεγονότων, ἡ ἀντίστοιχη ἀσυνεχής καί αὐτηρά περιγραφική ιστορία τῆς ἐπιστήμης ἀναφέρεται ἐνδεχομένως σέ ἔνα πραγματικό παρελθόν, καί ἄρα σέ μιά αὐθεντική ιστορία, ἄλλα αὐτό τό παρελθόν καί αὐτή ἡ ιστορία (ἔξ ὄρισμοῦ) δέν εἶναι τῆς σημερινῆς ἐπιστήμης γιά τήν ἀκρίβεια, δέν εἶναι κάν τῆς ἐπιστήμης. Στό μέτρο πού ἡ ἐν λόγω ιστορία ἀποποιεῖται κάθε ἐπιστημολογικοῦ κριτηρίου, δέν ἔχει τρόπο νά διακρίνει ἀνάμεσα στό παρελθόν πού ἐμπίπτει στό ἀντικείμενό της καί σέ ἐκεῖνο πού δέν ἐμπίπτει.⁶

Μέ δυό λόγια, λοιπόν, καί ἄκρως σχηματικά, στήν πρώτη περίπτωση ἔχουμε μιά «ίστορία τῆς ἐπιστήμης» πού δέν εἶναι ιστορία, καί στή δεύτερη μιά «ίστορία τῆς ἐπιστήμης» πού δέν εἶναι τῆς ἐπιστήμης. Τό θύμα τοῦ διλήμματος ἀνάμεσα σέ καθολικό κανόνα, συνέχεια καί ἀνιστορικότητα, ἀφ' ἐνός, καί σέ ἀσυμμετρότητα, ἀσυνέχεια καί ιστορία, ἀφ' ἐτέρου, μοιάζει νά εἶναι ἡ ιστορία τῆς ἐπιστήμης.

Ἐπιστημολογική ιστορία

Υπό αὐτό τό πρόσμα, τό ἐπιστημολογικό ἔργο τοῦ Κανγκιλέμ μπορεῖ νά διαβαστεῖ ὡς ἡ ἀπόπειρα νά ἀπαντηθεῖ τό ἐρωτήμα του πῶς εἶναι δυνατή ἡ ιστορία τῆς ἐπιστήμης. Καί ἡ ἀπάντηση στό ἐρωτήμα αὐτό δέν μπορεῖ παρά νά καταστρατηγεῖ τό προηγούμενο δίλημμα, ὡς ἀκριβῶς δίλημμα, καί συνεπῶς κατά κάποιο τρόπο νά τό τέμνει ἐγκάρδια. Ἐτοι, ἀπό τή μιά πλευρᾶ, δέν ἀποτελεῖ ἐκπλήξη πού ὁ Κανγκιλέμ ἀποδέχεται τήν πολλαπλότητα τῶν ἐπιστημονικῶν κανόνων, πού μοιάζει νά ἀναπαράγει τήν ίδεα τοῦ ἀτομικοῦ κανόνα στό ἐπίπεδο τῶν ἐπιστημῶν. Ἐχουμε, λοιπόν, ἀτομικές κανονικές ἐπιστήμες, πού δέν ἀνάγονται στόν ὑποτιθέμενο καθολικό κανόνα τῆς ἐπιστήμης. Η ἐπιστήμη, ἄλλα καί ἡ συναφής ιστορία, γράφονται πλέον ἐγγενῶς στόν πληθυντικό: δέν ἔχουμε πλέον ιστορία τῆς ἐπιστήμης, ούτε κάν ιστορία τῶν ἐπιστημῶν, ἄλλα διακριτές ιστορίες διακριτῶν ἐπιστημῶν. Ἀπό τήν ἄλλη, ὡτόσο, ἡ ιστορία μιᾶς ἐπιστήμης θά εἶναι μιά

ἀναδρομική ιστορία, μέ ἀφετηρία τή σημερινή ἐπιστήμη (τήν τρέχουσα κατάσταση τῆς συγκεκριμένης ἐπιστήμης), ἡ ὅποια παρέχει αὐτό τοῦ ὅποιου ιστορία θά εἶναι ἡ ιστορία τῆς (συγκεκριμένης) ἐπιστήμης ἡ ἀναδρομική αὐτή ιστορία θά εἶναι ἀναγκαστικά κανονιστικῆς ἡ ἐπιστημολογικῆς ὑφῆς, καθώς δέν θά μπορεῖ νά συγκροτηθεῖ χωρίς νά κρίνει ποιά ἀπό τά γεγονότα τοῦ παρελθόντος ἐμπίπτουν στήν ιστορία τῆς ἐπιστήμης, δηλαδή χωρίς νά ἀξιολογεῖ ποιά εἶναι ἐπιστημονικά καί ποιά ὅχι, ἀπό τή συγκεκριμένη σκοπιά τοῦ παρόντος.⁷ Έάν παίρνουμε ως σημείο ἀφετηρίας τή σημερινή ἐπιστήμη εἶναι ἐπειδή συμμεριζόμαστε τίς ἀξίες τῆς, ἐπειδή αὐτή ἀντιπροσωπεύει τό ἀληθές γιά μᾶς: ξεκινάμε ἀπό τή σημερινή ἐπιστήμη ἐπειδή εἴμαστε «μέσα στό ἀληθές» τῆς. Έάν, πράγματι, «κάθε ιστορικός τῆς ἐπιστήμης εἶναι ἀναγκαστικά ἔνας ιστοριογράφος τῆς ἀλήθειας»,⁸ ἡ ἀλήθεια πού ιστορεῖται ἐδῶ εἶναι ἀναγκαστικά ἡ ἀλήθεια τοῦ ἐκάστοτε παρόντος: «Μόνον ύπο τό φῶς τοῦ παρόντος μπορεῖ νά γραφτεῖ μιά ιστορία τῆς ἐπιστήμης. Μόνον η παρούσα ἐπιστήμη μπορεῖ νά φέρει μιά σύλληψη αὐτοῦ τοῦ ὅποιου τήν ιστορία ἔχουμε νά γράψουμε, πράγμα πού σημαίνει ὅτι ἡ ἐν λόγω ιστορία θά εἶναι ἀναπόφευκτα μιά ἀξιολογική ιστορία, ἡ ὅποια θά προκύπτει ἀπό τήν ἐπιβολή παροντικῶν ἀξιῶν κατά τήν ἀναπαράσταση τοῦ παρελθόντος».⁹ Μέ τά λόγια τοῦ ἴδιου τοῦ Κανγκιλέμ, ἡ ἐπιστημολογική ιστορία μιᾶς ἐπιστήμης ἀποσκοπεῖ στό «νά ἀφαιρέσει ἀπό τήν ιστορία τῆς ἐπιστήμης, θεωρημένης ως μιᾶς ἔκδηλης διαδοχῆς ἀποφάνσεων μέ ἀξιώσεις ἀλήθειας, λιγότερο ἡ περισσότερο συστηματοποιημένων, τή λανθάνουσα διακανονισμένη διαδρομή, πού μόνον τώρα γίνεται ἀντιληπτή, καί τής ὅποιας ἡ παρούσα ἐπιστημονική ἀλήθεια εἶναι τό προσωρινό τέρμα τής».¹⁰

4. G. Canguilhem, «Introduction: L' objet de l' histoire des sciences», στό *Études d' histoire et de philosophie des sciences*, Vrin, Παρίσιοι 1975.

5. G. Canguilhem, «Le rôle de l' épistémologie...», ὄ.π.

6. Θά λέγαμε, γενικότερα, ὅτι κάθε ιστοριογραφία, ἐάν δέν θέλει νά ἔξιστορει τά πάντα, προϋποθέτει ἔναν κανόνα: τόν κανόνα τοῦ ιστορούμενου ἀντικειμένου, δηλαδή τόν κανόνα βάσει τοῦ ὅποιου ἔνα γεγονός ἐντάσσεται στήν ιστορία αὐτοῦ τοῦ ἀντικειμένου, δηλαδή σέ αὐτήν τήν ιστορία καί ὅχι σέ κάποια ἄλλη.

7. Bl. Chimissi, C., «The tribunal of philosophy and its norms: history and philosophy in Georges Canguilhem's historical epistemology». *Studies in History and Philosophy of Biology & Biomedical Sciences* 34 (2003), 297–327.

8. Ή φράση εἶναι τοῦ Μπασελάρο καί τήν παραθέτει ὁ Κανγκιλέμ στό «Le rôle de l' épistémologie ...», ὄ.π.

9. M. Tiles, «Epistemological History: the Legacy of Bachelard and Canguilhem», στό Griffiths, A.P. (ed.), *Contemporary French Philosophy*, Cambridge University Press, Κέμπριτζ 1987, 141–156.

10. G. Canguilhem, «Le rôle de l' épistémologie...», ὄ.π.: ἡ ἐμφαση ἔχει προστεθεῖ.

Ωστόσο, και έδω εχουμε μιά τρίτη ρήτρα, ή έν λόγω έπιστημολογική ίστορια όφειλε νά είναι άκριδως ίστορια τίθεται, μέ αλλα λόγια, ξήτημα άντικειμενικότητας, άντικειμενικής σύλληψης τοῦ παρελθόντος τῆς ίστορούμενης έπιστημης, σέ άντιθεση μέ κάθε ύποκειμενικό άναχρονισμό, σέ άντιθεση μέ τη φαντασιακή άφηγηση τῆς έν λόγω έπιστημης, ή όποια «άντι νά γράφει μιά ίστορια, πλάθει θρύλους, τόν θρύλο της, άναδιοργανώνοντας τό παρελθόν». ¹¹ Ή άντικειμενικότητα αύτή μπορεῖ νά σημαίνει μόνον ότι ο κανόνας πού ένεχεται στήν συγχρότηση τῆς ίστοριογραφίας, ο κανόνας βάσει τοῦ όποιου έπιλέγεται τό τί έμπιπτει σέ αύτήν και τί δχι, ο κανόνας βάσει τοῦ όποιου άποφασίζεται ποιό γεγονός τοῦ παρελθόντος συνιστᾶ παρελθόν τῆς συγκεκριμένης έπιστημης, είναι ούσιαδες στοιχεῖο τοῦ ίδιου τοῦ ίστορούμενου άντικειμένου, τῆς έν λόγω έπιστημης, και τῆς πραγματικής ίστοριας της. Άντικειμενικότητα μπορούμε νά εχουμε έάν ο κανόνας τῆς ίστοριογραφίας τῆς έπιστημης είναι ο κανόνας τῆς ίστοριας τῆς έπιστημης. Μέ δυό λόγια, η έπιστημολογική ίστορια είναι πράγματι η ίστορια τῆς έπιστημης στό μέτρο πού η ίδια η έπιστημη προσδιορίζεται έγγενως από συναφή ίστορικότητα.

Είναι στό σημείο αύτό πού η έπιστημολογική ίστορια άρθρωνται μέ μιά ίστορική έπιστημολογία, ώς δύο δύφεις τοῦ ίδιου έγχειρηματος. Καί είναι έδω όπου ο Κανγκιλέμ προσδιορίζεται σέ μιά καινοτόμο άναγνωση τῆς έπιστημολογικής προβληματικής τοῦ Μπασελάρ, ύπο το φως τῆς «βιταλιστικής» προβληματικής τοῦ κανονικοῦ. Δέν είναι δυνατόν νά έπιχειρήσουμε έδω μιά πλήρη και συστηματική παρουσίαση τῶν έπιστημολογικῶν θεωριῶν εἴτε τοῦ Μπασελάρ, εἴτε τοῦ Κανγκιλέμ, εἴτε τῆς σχέσης μεταξύ τῶν δύο.¹² Ή σύντομη και έλλειπτική άνασυγκρότηση πού θά έπιχειρήσουμε, όπως θά καταλάβει άμεσως ο άναγνωστης, άφορα ηδη τήν πρόσληψη και άφοροισθωση τῆς μπασελαριανής έπιστημολογίας από τήν προοπτική τῆς έμμενοῦς κανονιστικότητας τοῦ Κανγκιλέμ.

Ιστορική έπιστημολογία

«Οπως είναι γνωστό, ο Μπασελάρ κατανοεῖ τήν άναπτυξή τῆς έπιστημης μέ δρους άσυνέχειας, γιά τήν όποια ο ίδιος έπιφυλάσσει μιά άπο τίς βασικότερες έννοιές του, έκείνη τῆς έπιστημολογικής ρήξης.¹³ Ή έπιστημολογική ρήξη σηματοδοτεῖ τή διαδοχή δύο έπιστημονικῶν δομῶν, δύο κανόνων ορθολογικότητας η δύο διαδοχικῶν κανονικῶν έπιστημῶν. Ή ρήξη και η άσυνέχεια ένέχουν δι, τι θά όνομάζουμε άσυμμετρότητα (μέ δρους Κουν) μεταξύ τῶν δύο έπιστημονικῶν δομῶν, πράγμα πού (μεταξύ άλλων) σημαίνει ότι η μεταγενέστερη δομή δέν μπορεῖ νά προέλθει ορθολογικά από τήν πρότερη: δέν ύπάρχει ορθολογική οδός γιά τή μετάβαση από τόν έναν κανόνα στόν έπόμενο δέν ύπάρχει κανονικός τρόπος πού νά οδηγεῖ από τόν πρό-

τερο στόν υστερο κανόνα. Τό πέρασμα από τόν πρώτο στόν δεύτερο είναι φραγμένο, παρεμποδισμένο: η ορθολογικότητα τοῦ πρώτου είναι τυφλή πρός αυτήν τήν κατεύθυνση.

Αύτό πού προσδιορίζει τήν έν λόγω τυφλότητα ώς τέτοια είναι η ίδια η άναγκαιότητά της γιά τήν άντιστοιχη ορθολογικότητα: η τυφλότητα σέ αυτό τό σημείο είναι άναγκαια ώστε η συναφής ορθολογικότητα νά μπορεῖ νά «βλέπει» όσα «βλέπει». Πρόκειται, μέ αλλα λόγια, γιά ένα θεμέλιο τῆς συγκεκριμένης ορθολογικότητας, πού μπορεῖ νά τήν ύποβαστάζει μόνον ύπο τό ορό νά βρίσκεται εκτός τῆς έμβελειάς της. Έάν θά θέλαμε νά χρησιμοποιήσουμε τήν βιτγκενσταϊνική μεταφορά τῆς κοίτης,¹⁴ εχουμε πράγματι ένα σημείο ισορροπίας και άντοχης μιᾶς κοίτης, πού έπιτρέπει μιά θοή μόνον παρεμποδίζοντάς την πρός συγκεκριμένες κατευθύνσεις. Τά σημεῖα η τίς κατευθύνσεις αύτές προσδιορίζει ο Μπασελάρ, μέ μιά άλλη κεντρική έννοιά του, συμπληρωματική τῆς πρώτης, ώς έπιστημολογικά έμπόδια.¹⁵ Πρόκειται γιά παραδοχές τῶν όποιων η ορθολογική έπερωτηση (ή προσβληματοπόίησή τους) είναι άδυνατη, στό μέτρο πού, όπως θά άποδειχθεῖ μόνον έκ τῶν ύστερων, θά ύπονομευε τήν ίδια τήν ορθολογικότητα πού θά τήν έπιτελούσε, δηλαδή τήν τρέχουσα –και μόνη διαθέσιμη– ορθολογικότητα τῆς τρέχουσας έπιστημης. Οι παραδοχές αύτές, από τήν προοπτική τῆς παρούσας κατάστασης, δηλαδή ύπο τό πρόιμα τῆς παρούσας κανονικότητας, έμφανιζονται ώς

11. P. Macherey, σ.π.

12. Γιά μιά λεπτομερή άνασυγκρότηση τῆς έπιστημολογίας τοῦ Μπασελάρ, βλ. Lecourt, D., *L'épistémologie historique de Gaston Bachelard*, Vrin, Παρίσι 1970, και Tiles, M., *Μπασελάρ - Έπιστημη και άντικειμενικότητα*, Πανεπιστημιακές Έκδόσεις Κρήτης, Ήράκλειο 1999· γιά μιά συσχέτιση τοῦ συνολικοῦ έργου τοῦ Μπασελάρ μέ το εύρυτερο διανοητικό πλαίσιο τῆς Γαλλίας στό οποῖο διαμορφώθηκε, βλ. Chimisso, C., *Gaston Bachelard, Critic of Science and the Imagination*, Routledge, Λονδίνο 2001· γιά τήν έπιστημολογική παράδοση πού έγκαινιάζει ο Μπασελάρ, συμπεριλαμβανομένου και τοῦ Κανγκιλέμ, βλ. Lecourt, D., *Pour une critique de l'épistémologie*, Maspero, Παρίσι 1972 (μεταφρασμένο στά άγγλικά ώς *Marxism and Epistemology: Bachelard, Canguilhem and Foucault*, New Left Books, Λονδίνο 1975).

13. Bachelard, G., *L'activité rationaliste de la physique contemporaine*, Presses Universitaires de France, Παρίσι 1951.

14. Wittgenstein, L., *On Certainty*, Blackwell, Όξφορδη 1969.

15. Γιά τή σχέση τῶν έπιστημολογικῶν ορήξεων μέ τά έπιστημολογικά έμπόδια, βλ. έπισης και Tiles M., «Epistemological History...», σ.π. Gutting, G., *Michel Foucault's Archaeology of Scientific Reason* (ειδικά, βλ. Κεφ. 1: «Bachelard and Canguilhem», σ. 18-39), Cambridge University Press, Κέμπτεντ, 1989· και Renard, G., *L'épistémologie chez Georges Canguilhem*, Nathan, Παρίσι 1996.

μή ἐπερωτήσιμες, τέτοιες ώστε ή ἐπερώτησή τους νά είναι ἀνορθολογική, δηλαδή μή κανονική ώς πρός τόν παρόντα κανόνα ὁρθολογικότητας.¹⁶

Ἡ ἐπιστημολογική ωήξη, τώρα, ἐπιτελεῖται (ἢ, ἵσως πιό σωστά, ταυτίζεται μέ) τῆς στιγμής ἀκριβῶς πού θά γίνει δυνατόν νά ἐπερωτηθοῦν ὁρθολογικά αὐτά τά σημεῖα, νά γίνουν ἀντιληπτά καί νά ἀναδειχθοῦν σέ προβλήματα, καί νά ἐπιλυθοῦν κριτικά. ᩴ ἐπιστημολογική ωήξη ἔγκειται στήν ὑπερονίκηση ἐνός ἐπιστημολογικοῦ ἐμποδίου μέσω ἐνός ἐνεργήματος ὁρθολογικῆς ἐπερώτησης καί κριτικῆς. Πρόκειται πράγματι γιά ωήξη, δηλαδή γιά ἀσυνέχεια καί ἀσυμμετρότητα, στό μέτρο πού ἐγκαθιδρύει τήν μέχρι πρότινος ἀδιανόητη κανονικότητα, ἀπό τήν προοπτική τῆς ὅποιας καθίσταται δυνατό τό μέχρι πρότινος ἀδύνατο. Αὐτό πού πρίν ἦταν στό ἀπυρόβλητο τῆς ὁρθολογικότητας μπορεῖ τώρα νά προδηληματοιηθεῖ, νά ὑποστεῖ ὁρθολογική κριτική καί νά ξεπερασθεῖ. Εἶναι προφανές ὅτι ἔχουμε νά κάνουμε ἐδῶ μέ διαφρετικές καί μή ἀναγώγιμες ὁρθολογικότητες: ἔχουμε τήν ἀνάδυση μᾶς νέας ὁρθολογικούτητας, διαφρετικῆς ἀπό τήν πρώτη, στό μέτρο ἀκριβῶς πού ἀναδύεται μέ τήν ἐπιστήμανση καί κριτική μᾶς συγκροτητικῆς συνθήκης τῆς πρώτης ώς ὁρθολογικά ἀδικαιολόγητης. ᩴ ωήξη ἐπιφέρει τήν ἀναδιοργάνωση τῆς ἐπιστημονικῆς κανονικότητας σέ νέα, ποιοτικά διαφρετική βάση, καί συνεπῶς τήν ἀνάδυση μᾶς νέας κανονικότητας, μᾶς νέας κανονικῆς ἐπιστήμης.

Εἶναι ἐπίσης προφανές ὅτι μόνον ἀπό τήν προοπτική αὐτῆς τῆς νέας ὁρθολογικότητας, δηλαδή μόνον ἐκ τῶν ὑστέρων ἡ ἀναδρομικά, εἶναι δυνατόν νά γίνει ἀντιληπτή καί νά ἀξιολογηθεῖ ώς ὁρθολογική ὅλη αὐτή ἡ διαδικασία θεματοποίησης, προδηληματοιήσης καί κριτικῆς ὑπερονίκησης τοῦ ἐπιστημολογικοῦ ἐμποδίου, δηλαδή ἡ ἴδια ἡ ἐπιστημολογική ωήξη. ἔχουμε ἐδῶ μά πραγματική ἀναδρομικότητα, δηλαδή μιά ἀναδρομικότητα ἐν τοῖς πράγμασι, ἐγγεγραμμένη στήν πραγματική πορεία τῶν γεγονότων καί ὅχι προϊόν ἀναχρονισμοῦ: ἀναδρομικότητα τῆς ἴδιας τῆς ἰστορίας καί ὅχι ἀπλῶς τῆς ἰστοριογραφίας τῆς ἐπιστήμης,¹⁷ ἡ ὅποια ἀντιστοιχεῖ σέ μιά εἰδική χρονικότητα τῆς ἐπιστημολογικῆς ωήξης: ἔαν ἡ ἐπιστημολογική ωήξη ἰσοδυναμεῖ μέ τήν ἐπερώτηση καί τήν κριτική ὑπέρθεσης ἐνός ἐπιστημολογικοῦ ἐμποδίου, τότε ἡ ἐν λόγω ωήξη δέν ἐγκαθιδρύει ἡ δέν ἐπιφέρει ἀπλῶς τήν νέα ὁρθολογική κανονικότητα, ἀλλά συνιστᾶ ἥδη τήν ἐναρκτήσια πράξη τῆς τελευταίας. ᩴ ωήξη πού θά ἐγκανιάσει τή νέα ὁρθολογικότητα ἐπιτελεῖται ἥδη ἀπό αὐτήν.

Ως ἐκ τούτου, ἡ ἀσυμμετρότητα πού ἐνέχεται ἐδῶ είναι, κατά κάποιον τρόπο, «μονῆς κατεύθυνσης». Ἀς προσέξουμε: δέν πρόκειται γιά μετριασμό τῆς κλασικῆς ἡ παραδοσιακῆς ἀσυμμετρότητας, ἀλλά γιά ποιοτική διαφροδά. Κατά τή μιά κατεύθυνση, δηλαδή ἐκείνη πού διαίνει ἀπό τήν προηγούμενη κανονική ἐπιστήμη πρός τήν ἐπόμενη, ἔχουμε ἀσυμμετρότητα μέ τήν πλήρη σημασία καί μέ ὅλες τίς συνέπειες τῆς ἐννοιας: δέν ὑπάρχει ὁρθολογική μετάβαση ἀπό τήν παλαιά ὁρθολογικό-

τητα πρός τή νέα –ἢ, πράγμα πού είναι τό ἴδιο, ἡ μετάβαση αὐτή δέν είναι ὁρθολογική. Κατά τήν ἄλλη κατεύθυνση, ὅμως, ἀπό τή σκοπιά τῆς νέας ὁρθολογικότητας, ἡ μετάβαση ὑπῆρχε ὁρθολογική: γιά τήν ἀκρίβεια, ἡ μετάβαση, ἡ ἴδια ἡ ωήξη, ὑπῆρχε ἡ ἰδρυτική πράξη αὐτῆς τῆς νέας ὁρθολογικότητας.

Ἡ στιγμή τῆς ωήξης, λοιπόν, δέν είναι ὅπως τή συλλαλιμδάνει μιά αὐτονόητη ἐννοια ἀσυμμετρότητας, δηλαδή τέτοια ὡστε ἡ ωήξη ἔξωτεροικότητά τῆς ώς πρός τίς δύο ἐνεχόμενες κανονικότητες νά δρίσκεται στή βάση τῆς ωήξης ἔξωτεροικότητας μεταξύ τῶν δύο ἐνεχόμενων κανονικοτήτων. ᩴ τοποθέτηση αὐτή ἐνέχει τή θέση ὅτι δέν ὑπάρχει ὑπερβατική ἐπιστημολογική σκοπιά, πού θά ἐκπορευόταν ἀπό ἓνα ἀρχικήδειο σημεῖο, ἔξωτεροικό πρός τίς δύο ἐνεχόμενες δομές ὁρθολογικότητας: ἀλλά αὐτό δέν σημαίνει ὅτι δέν ὑπάρχει προνομιακή σκοπιά. Ὑπάρχει, καί είναι ἡ ἐμμενής σκοπιά τῆς νέας ὁρθολογικῆς κανονικότητας (σέ ἀμεση συνάφεια μέ τή μονομερή ἀσυμμετρότητα). ᩴ νέα ὁρθολογικότητα μπορεῖ νά ἀξιολογήσει τόσο τίς δυνατότητες ὅσο καί τά ὅρια τῆς προηγούμενης ἔχει πρόσθιαση στό ὁρατό πεδίο τῆς προηγούμενης ἀλλά καί στίς ἀόρατες συνθήκες πού τό καθιστούσαν δυνατό καί τό περιόριζαν συνάμα. ᩴ νέα ὁρθολογικότητα μπορεῖ νά ἐπιληφθεῖ ὅλων ὄσων ἐπιλαμβανόταν ἡ προηγούμενη, καί πολλῶν ἄλλων ἐπιπλέον, μεταξύ τῶν ὅποιων καί οἱ προϋποθέσεις στίς ὅποιες ἀνεπίγνωστα βασιζόταν ἡ προηγούμενη ὡστε νά ἐπιληφθεῖ τῶν πρώτων. ἔχουμε ἐδῶ μιά διπλή ἀντικειμενικότητα: ἀφ' ἐνός, τήν ἀπό τά ἔξω θεώρηση μᾶς προοπτικῆς ώς διεπόμενης ἀπό τά θεμέλια πού τήν ὑποβαστάζουν χωρίς νά ἐμπίπτουν σέ αὐτήν ἀφ' ἐτέρου, ἔναν ἀντικειμενικά μεγαλύτερο λογικό χῶρο, ἀφοῦ ἡ ὁρθολογική ἐμβέλεια τῆς πρότερης ἀποτελεῖ γνήσιο ὑποσύνολο, ἃς ποῦμε, ἐκείνης τῆς ὑστερης. ᩴ ἀντικειμενικά εὐρύτερη «ὑποκειμενική» ματιά τῆς δεύτερης συμπεριλαμβάνει καί μιά «ἀντικειμενική» ματιά ἐπί τῆς πρώτης.

Ἡ ὁρθολογικότητα καί ἡ ἀντικειμενικότητα τῆς ἐπι-

16. Βλ. Φουρτούνης, Γ., Λουΐ Άλτουσέρ: *Τό ἀναπόδραστο μίας ἀδύνατης θεωρίας*, Ἀθήνα 1998 (διδ. διατρ.), καί «Γιά τή διπλή σημασία τῆς παραγωγῆς: ἡ ἀποδεικτική ἐπιστήμη ώς κοινωνική πρακτική», στό Δ. Χασάπης (ἐπιμ.), *Τό ἐπιχείρημα καί ἡ ἀπόδειξη στά σχολικά μαθηματικά*, Θεσσαλονίκη 2003· 6λ., ἐπίσης, Baltas, A., «Ideological “Assumptions” in Physics: Social Determinations of Internal Structures», PSA 1986, v. 1, 130-151, καί Μπαλτάς A., «Ορθολογικότητα, ἀλλαγή θεωριῶν καί ιδεολογία». Θεωρία καί Κοινωνία 5, Ἀθήνα 1991.

17. Γιά τήν ἀναδρομικότητα τῆς ἐπιστημολογικῆς ωήξης ἡ τομῆς (σύμφωνα μέ τήν ὁρολογία τοῦ Λουΐ Άλτουσέρ), διλ. Balibar E., «Le concept de “coupure épistémologique” de Gaston Bachelard à Louis Althusser», στό *Écrits pour Althusser*, Éditions de la Découverte, Παρίσι 1991, καί «Coupure et refonte», στό *Lieux et noms de la vérité*, Éditions de l’Aube, Παρίσι 1994.

στηματικής ωήξης συνυφαίνονται μέ την ίστορικότητα της έπιστημης. Μέσω αυτῶν, οι διαδοχικές κανονικές έπιστημες (οι διαδοχικοί κανόνες έπιστημης) συναρθρώνονται συγκροτώντας μιά συγκεκριμένη ένότητα, μιά άτομικότητα, μιά έπιστημη, ή όποια εἴτοι χαρακτηρίζεται έγγενως άπό ίστορια. Στιγμές αυτῆς της ίστορίας άποτελούν πλέον οι έπιμερους κανονικότητες, ή σχέση των όποιων εἴτοι άποκτά τό ούσιωδες γνώρισμα της ίστορίας: ή μία δέν προηγεῖται άπλως της ἄλλης, άλλα άποτελεῖ τό παρελθόν της. Άλλα έπιπλέον, και πολύ περισσότερο, αυτή ή σχέση παρελθόντος-παρόντος άποκτά, διά της έπιστημολογικής ωήξης, μιά άκομα πιό ισχυρή διάσταση: ή άντικειμενικότητα και άρθροιλογικότητα πού δέν ένέχονται σέ αυτήν καθιστούν τό παρελθόν της έπιστημης παρελθόν μέ την άκομα ισχυρότερη έννοια τοῦ παρωχημένου, τοῦ ξεπερασμένου: μέ την πλήρη έννοια, λοιπόν, ή έπιστημολογική ωήξη άναδεικνύει μιά παρελθούσα κανονική έπιστημη ώς έκεινο τό κομμάτι της έπιστημης τοῦ παρελθόντος πού άποτελεῖ τό παρελθόν της μεταγενέστερης έπιστημης, ή όποια, άπό τήν παροντική σκοπιά της, κατέστησε άκριβως παρελθόν τήν προηγούμενη. Τό παρελθόν της έπιστημης γίνεται εἴτοι παρελθόν, μέ τήν πλέον άναγκαστική έννοια: ή έπιστημολογική ωήξη δέν μπορεῖ νά πραγματοποιηθεῖ η νά διανυθεῖ κατ' άντίστροφη φορά. Ή ύπερνίκηση ένός έπιστημολογικού έμποδίου είναι ένα άμετάκλητο κριτικό και γνωσιακό γεγονός, είναι ένα θριστικό κεκτημένο της άρθροιλογικότητας. "Εχουμε έδω τή φίλα της είδικης μη άναστρεψμότητας της ίστορίας της έπιστημης, τήν όποια πολλοί άποκαλούν πρόδοδο.

Κατά τρόπο όμολογο μέ τή βιολογική κανονιστικότητα, λοιπόν, οι έπιστημολογικές ωήξεις άποτελούν τόν τόπο μιᾶς ιδιότυπης «διαλεκτικής» άνάμεσα σέ μιά «πρωτοβάθμια» έπιστημολογική κανονιστικότητα (πού παραπέμπει στόν έκαστοτε άποκατεστημένο κανόνα άρθροιλογικότητας και άντικειμενικότητας, στήν έκαστοτε κανονική έπιστημη) και σέ μιά «δευτεροβάθμια» (πού έγκειται στήν άρθροιλογική άπόρριψη κανόνων διά τής έγκαθίδρυσης νέων και άσυνεχών πρόσ τούς προηγούμενους, ή όποια παράλληλα συνδέει αύτούς τούς διαδοχικούς κανόνες σχηματίζοντας τήν ίστορία μιᾶς κανονιστικής, άρθροιλογικής και άντικειμενικής, έπιστημης), «διαλεκτική» πού έξασφαλίζει τήν κανονική (κανονιστική) σχέση μεταξύ κανόνων, τήν έπιστημονική (έπιστημολογική) σχέση μεταξύ κανονικῶν έπιστημῶν, τήν άρθροιλογική σχέση μεταξύ μη άναγγώγιμων «περιοχικῶν άρθροιλογικοτήτων» (Μπασελάρ),¹⁸ διαλεκτική πού συνιστά τήν ίδια τήν ίστορία της έκαστοτε έπιστημης. Η άρθροιλογικότητα και άντικειμενικότητα της έκαστοτε διακριτής έπιστημης, μέ τήν πλέον κυριολεκτική έννοια αυτής της διατύπωσης, έγκειται σέ αυτήν τή «δευτεροβάθμια άρθροιλογικότητα», δηλαδή στήν ίκανότητα έγκαθίδρυσης άσυμμετρων κανόνων άρθροιλογικότητας. "Οπως άκριβως η κατ' έξοχήν βιολογική κανονιστικότητα είναι η έγκαθίδρυση κανόνων, εἴτοι και η κατ' έ-

ξοήν έπιστημονική άρθροιλογικότητα είναι ή έγκαθίδρυση διακριτῶν και άσυνεχῶν άρθροιλογικοτήτων και στά δύο έπιπλεα, πρόκειται γιά τόν κόμβο όπου άρθρώνονται η άτομικότητα και η ίστορικότητα, δηλαδή η ζωή ένός έμβιου και η "ζωή" μιᾶς έπιστημης. «Μιά έπιστημη είναι ένας λόγος πού κανονίζεται άπό τήν κριτική διόρθωσή του. Έάν αυτός ο λόγος έχει ίστορία, τής όποιας ο ίστορικός θέλει νά άνασυγραφτήσει τήν πορεία, είναι έπειδή είναι ίστορία, τής όποιας ο έπιστημολόγος οφείλει νά ένεργοποιήσει έκ νέου τό νόημα». ¹⁹ Αυτή η άρθροιλογικότητα τῶν άρθροιλογικοτήτων, όπως έκδηλωνται στίς άλλεπάλληλες έπιστημολογικές ωήξεις, είναι αυτή που δίνει τήν έννατη στά δύο έρωτήματα τοῦ Κανγκιλέμ, μέ τά όποια ξεκινήσαμε: είναι αυτή που έπιτρέπει σέ διαδοχικές κανονικές έπιστημες νά έντασσονται σέ μια ίστορία, προσδιορίζοντας παράλληλα αυτό τοῦ όποιου ίστορία είναι ή έν λόγω ίστορία μέ μια λέξη, καθιστά δυνατή τήν ίστορία μιᾶς έπιστημης.

Κλείνοντας, ἃς διακινδυνεύσουμε μιά ύπόθεση πού ένδεχομένως νά μᾶς δώσει και τό μέτρο τής σημασίας αυτής της έπιστημολογίας: η έπιστημολογία τοῦ Κανγκιλέμ μοιάζει νά ύποδεικνύει άναδρομικά ότι η φιλοσοφική γραμματική τής άσυμμετρότητας και τής άσυνεχείας ένδεχομένως νά άναγεται στήν κουνιανή διάκριση άναμεσα στήν «κανονική έπιστημη» και στήν «ιδιόρρυθμη έπιστημη», προϊόν και ορθόφωση τής όποιας θά ήταν οι «έπιστημονικές έπαναστάσεις». Τό μεταίχμιο άναμεσα σέ δύο έπιστημονικές κανονιστικές κανονιστικότητας θά ήταν εἴτοι τό τυφλό σημεῖο κάθε έπιστημονικής κανονιστικότητας: η μετάβαση μεταξύ δύο κανόνων έπιστημονικής άρθροιλογικότητας θά ήταν μιά άρθροιλογικῶς κενή στιγμή, η στιγμή όπου η έν γένει άρθροιλογικότητα τής έπιστημης κατασιγάζει και άποχωρεῖ άπό τό προσκήνιο πρός οφέλος άλλων δυνάμεων (ψυχολογικῶν, κοινωνικῶν κλπ.). Είναι αυτή άκριβως η φιλοσοφική γραμματική πού διέπει και τίς δύο άμιγεις τοποθετήσεις στό δίλημμα πού άντιταραθάλλει τήν άσυνεχεία, τήν άσυμμετρότητα και τήν ίστορία, άφ' ένός, μέ τήν άρθροιλογικότητα και τήν άντικειμενικότητα, άφ' έτέρου.

Σέ άντιθεση μέ αυτό, η έπιστημολογία τοῦ Κανγκιλέμ ύποδεικνύει ότι η «ιδιόρρυθμη έπιστημη» και η «έπιστημονική έπαναστασή», η έπιστημολογική ωήξη μέ τούς δικούς της άρους, είναι πολύ πιό κανονική άπό τήν κανονική έπιστημη, είναι σάν νά λέμε κανονική «στό τετράγωνο», καθώς είναι έκει όπου έκδηλωνται ό άρθροιλογικός κανόνας τοῦ κανόνα, η προτεραιότητα τής άρθροιλογικής κανονιστικότητας έπι τῶν άρθροιλογικῶν κανονιστικότων: τό μεταίχμιο και η μετάβαση μεταξύ δύο άρθροιλογικῶν δομῶν, η ίδια η έπιστημολογι-

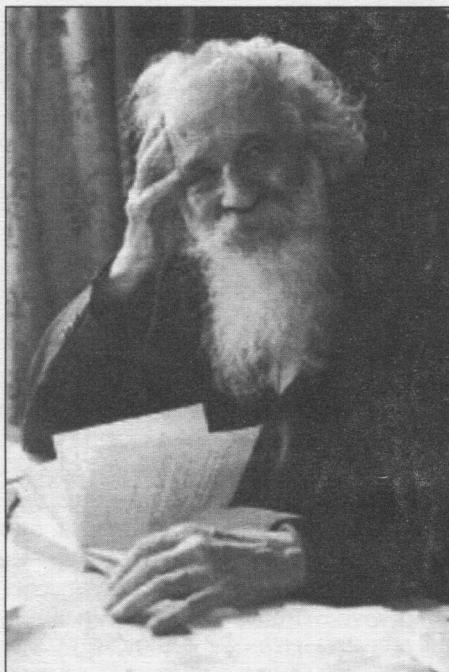
18. Bachelard, G., *Le rationalisme appliqué*, Presses Universitaires de France, Παρίσι 1949.

19. G. Canguilhem, «Le rôle de l' épistémologie...», ὥπ.

κή ωρίξη όχι άπλως είναι μιά όρθολογική πράξη, άλλα έπι πλέον (και αυτή είναι όλη ή ισχύς της έννοιας, άποκρυσταλλωμένη στήν τεταμένη διατύπωσή της: έπιστημολογική ωρίξη) πρόκειται γιά τό κατ' έξοχήν κανονιστικό ή έπιστημολογικό συμβάν, όπου έπιλύεται ένα έπιστημολογικό έμποδιο και διορθώνεται ο έπιστημολογικός κανόνας έναντι τοῦ όποιου ήταν έμποδιο. Έδω έγκειται όλη ή πρωτοτυπία της έπιστημολογικῆς συμβολῆς τοῦ Κανγκιλέμ, κατ' ἀναλογία μέ τήν πρωτοτυπία τής συνεισφορᾶς του στή φιλοσοφία τοῦ βιολογικοῦ, ὥπως ἐπίσης καὶ δόλο τό δυναμικό πού μπορεῖ νά ἔχει ή ἐν λόγω ίστορική έπιστημολογία έναντι τῶν σημερινῶν ἀντιπαραθέσεων καὶ διλημμάτων τῆς τρέχουσας ἀγγλο-αμερικανικῆς συζήτησης περί έπιστημῆς: στό γεγονός ὅτι ή τοποθέτηση αὐτή δέν προσπαθεῖ κατά κάποιο τρόπο νά «συμβιδάσει», ἐνδεχομένως μέ ἀμοιβαῖς ἐκπτώσεις, τή θέση περί ίστοριας, ἀσυνέχειας καὶ ἀσυμμετρότητας μέ τή θέση περί ἀντικειμενικότητας καὶ όρθολογικότητας, ἀλλά, ἀπεναντίας, νά ὑποστηρίξει τήν ἀναγκαία συνάφεια αὐτῶν τῶν δύο θέσεων, διαβλέποντας στήν ἀσυνέχεια καὶ τήν ἀσυμμετρότητα τόν προνομιακό τόπο καὶ τήν κατ' έξοχήν στιγμή τής έπιστημονικῆς όρθολογικότητας καὶ ἀντικειμενικότητας, μέ τήν πλέον κυριολεκτική έννοια. Μέ

μιά λέξη, ή όρθολογικότητα καὶ ἀντικειμενικότητα τῆς έπιστημῆς ταυτίζονται μέ τήν ίστορικότητά της: «Γιά μιά όποιαδήποτε έπιστημη, σέ ἀντίθεση μέ τίς μή έπιστημες η τίς ψευδο-επιστήμες, πού διακρίνονται ἀπό τήν ἀν-ιστορικότητα η τήν ἐπανάληψή τους, η ίστορία πού τῆς προσιδιάζει είναι συγκροτητική τής έπιστημονικότητάς της. Πιό συγκεκριμένα, αὐτό πού είναι συγκροτητικό είναι οι διαδοχικές ίστορικές μορφές ὑπό τίς όποιες οι συνθήκες ἀντικειμενικότητας, ἀδιαχώριστα θεωρητικές καὶ πειραματικές, όργανώνονται σέ προοδευτικά συστήματα, ὅπου τό ἔνα ἀντικαθιστά τό ἄλλο ἐπ' ἀριστον μέσα σέ μιά αὔξουσα τάξη ἀντικειμενικότητας... Γιά τόν Κανγκιλέμ, έπιστημη καὶ ὀλήθεια ταυτίζονται στό μέτρο πού οι ὄροι αὐτοί παραπέμπουν ἀπό κοινοῦ σέ μιά ἄλλη, πιό ούσιωδη, ταυτότητα, ἐκείνη τής ἀντικειμενικότητας καὶ τής ίστορικότητας».²⁰

20. Etiénn Balibar, «Science et vérité dans la philosophie de Georges Canguilhem». Στό *Georges Canguilhem: Philosophe, historien des sciences*, Actes du colloque (6-7-8 Δεκεμβρίου 1990), Albin Michel, Παρίσι 1993, 58-76.

Γκαστόν Μπασελάρ

Λουί Άλτουσέρ